

**ДО ІСТОРІЇ УКРАЇНСЬКОЇ ЖУРНАЛІСТИКИ.
ЖУРНАЛ «КАДЕТЪ» СУМСЬКОГО КАДЕТСЬКОГО КОРПУСУ:
ТЕМАТИЧНИЙ АСПЕКТ**

Л.М. Яременко

Стаття порушує питання історії української журналістики, зокрема функціонування учнівського видання «Кадетъ» Сумського кадетського корпусу. Акцентується увага на тематичному аспекті журналу, його ролі у формуванні майбутніх військових.

Останнім часом спостерігається посилення інтересу до вивчення історії журналістики. З'явилися ґрунтовні дослідження М. Тимошика [7], І. Михайлина [6], Б. Чернякова [10], історико-бібліографічні покажчики українських часописів початку ХХ століття [8, с. 9]; введено в науковий обіг цілий ряд праць, написаних давно [2]. В курсах історії української літератури, які вийшли в останні десятиліття ХХ століття, дається аналіз української преси в межах історико-літературного процесу [3, с. 43; 4, с. 70-74; 5, с. 72-74].

Свого часу С. Єфремов, оцінюючи стан української періодики на Слобожанщині початку ХХ століття, зазначав: «В усякому разі, як на тяжкі обставини й малі сили, з організаційною роботою вона хутко впоралась, і незважаючи на долю поодиноких органів будучину преси можна було вважати забезпеченою. Був на Україні той мінімум потрібних видань, без якого не може обійтись ні одна нація, яка хотіла б, щоб і її голос чуто було серед голосів культурного світу» [2, с. 571].

Розглядаючи особливості становлення журнальної періодики учнівської молоді в Російській імперії кінця ХVІІ- початку ХХ століття, Б.Черняков, пише: «Легальна журналістика 1906 року разом з виданнями, розпочатими раніше, представлена 46 назвами. Найбільшою і водночас найбільше тематично однорідною є група з 14 журналів, випущених учнями військово-навчальних закладів. Причому половина з них вийшла в столиці, по два в Москві й Симбірську, а також в Новочеркаську, Сумах, Полоцьку. Рівняючись на охоронницькі традиції офіційної преси, ці видавані за допомогою військових властей журнальчики забезпечили собі багаторічне безбідне існування, даючи вихід літературній творчості кадетів і юнкерів. Це «Александровец» (М., 1905-1910), «Донец» (Новочеркаськ, 1906-1917), «Досуги константиновцев» (СПб., 1902-1906), «Кадет» (Суми, 1906-1908), «Кадетский досуг» (СПб., 1905-1913), «Первый труд» (Симбірськ, 1906-1912) та ін.» [8, с. 114].

Судячи з номерів, що зберігаються в фондах музею сучасного Сумського вищого училища ракетних військ і артилерії СумДУ, журнал «Кадетъ» виходив принаймні два навчальні роки -1906-1907 та 1909-1910. У розшуканому нами третьому номері за 15 грудня 1909 року зазначено: «В нынешнем 1909-1910 учебном году снова будет издаваться журнал Сумского кадетского корпуса» і виведено, як другий рік видання, названо нових редакторів – кадетів першої роти Бересневича та Муромцева. Напевно, два навчальні роки (1907-1908, 1908-1909 рр.) журнал не видавався. Це доповнює оприлюднену в статті Чернякова Б. хронологію виходу журналу [8, с. 114].

Перший номер журналу Сумського кадетського корпусу вийшов 15 жовтня 1906 року. На титулі читаємо: «Кадетъ» – двухнедельный литературный, научно-популярный и кадетской жизни журнал Сумского Кадетского Корпуса». Це було видання обсягом одного друкованого аркуша, редактором якого був кадет шостого класу О. Дьяченко. Журнал вийшов у світ з дозволу Генерал-Губернатора генерал-майора Зінкевича у друкарні К. Пашкова у місті Суми.

Завдання журналу чітко сформулював у своїй редакторській статті О. Дьяченко: «... Быть нам приятным собеседником кадета и возлагает на него надежды в смысле сближения кадетов между собою, что и должно послужить к улучшению товарищеских отношений» (Кадетъ. - 1906.- №3). Як бачимо, воно повністю збігається з царською «Настановою» 1848 року: «...доставлении юному российскому дворянину приличного сему званию воспитания, дабы укоренив в воспитанниках сих правила благочестия и чистой нравственности и обучив их всему, что в представленном для них военном звании знать необходимо нужно; сделать их способными с пользою и честью служить Государю и благосостояние всей жизни их основывать на непоколебимой приверженности Престолу».

Зрозуміло, особливу увагу редакція журналу надавала формуванню читацької культури кадетів, про що свідчить стаття «Несколько слов о нашем чтении», подана у двох номерах, яка починається риторичним питанням – «Многие из нас задаются вопросом, как и что читать?» Це не повчальна публікація, що відбивало б будь-яке бажання у кадетів читати, а покликана зацікавити, констатуючи, що читання – це глибока й серйозна наука наук. Автор дає корисні поради: «Хорошо читать с пером в руках; очень полезно, читая книгу, выписывать наиболее замечательные места; хорошо также читать с товарищем и отдавать друг другу отчет в прочтении...,- продолжуе,- ...Беспорядочное чтение разрушает логическое течение вашей мысли. Как не грустно, но должно сознаться, что мы большей частью предпочитаем читать без системы, беспорядочно и поверхностно, увлекаясь только лишь фавбулой» (Кадетъ.- 1906. - №3).

На думку редактора О.Дьяченка, культура читача визначається, передусім, знанням вітчизняної класики, а не захопленням популярними романами Майн Ріда, Купера. Наголошує на тому, що треба читати О. Пушкіна, І. Тургенєва, М. Гоголя, О. Гончарова та ін. Як спостережлива людина, він добре знає настрої в кадетському середовищі і не сприймає тих кадетів, які читають «...только лишь для того, чтобы при случае похвалиться своей начитанностью»(Кадетъ. - 1906. - №3). Пропагуючи в навчанні поступовий розвиток розумових здібностей учнів і одержання ними ґрунтовних знань істин віри й загальноосвітніх дисциплін, необхідних для подальшої спеціальної військової освіти та служби, редакція посилається на Програму, видану Московським навчальним відділом Товариства поширення наукових знань, яка складалася з семи розділів – науки математичні, філософські, фізико-математичні, біологічні, суспільно-юридичні, історія та історія літератури – і пропонувала перелік книг для обов'язкового прочитання. Автор висловлює думку, актуальну й сто років поспіль, - «Никакое преподавание не в состоянии дать все, что требуется знать образованному человеку» (Кадетъ. - 1906.- №3). Стаття спричинила дискусію, яка продовжилася і в наступних номерах.

Специфіка навчального закладу зумовила розгляд питання «кулачного права». Зрозуміло, що позиція редакції відповідала внутрішній політиці кадетського корпусу. На сторінках журналу читаємо: «Много хуже они в некоторых других корпусах; если же и встречаются у нас печальные факты, свидетельствующие о некоторых злоупотреблениях физической силой, то они так редки, что являются прямо таки исключениями. Тоже я слышал и от многих кадет, особенно переведенных в наш корпус из других корпусов; некоторые из них были прямо поражены, не видя здесь злоупотреблений силой, к которым они так привыкли в тех корпусах» (Кадетъ. - 1906. - №3).

Зауважимо, що відмітною ознакою журналу «Кадетъ» є наявність краєзнавчої тематики. Так, вартий уваги «Исторический очерк г.Сум» по

Багалію та Соловійову кадета п'ятого класу Піжова. У вершальній частині публікації значна увага приділена меценатській діяльності Харитоненків та купця Суханова, заснуванню Сумського кадетського корпусу: «... с появлением в Сумах И.Г. Харитоненко, город начал обстраиваться; благодаря ему были проведены шоссеыне дороги, замощены улицы; благосостоянию города также способствовал купец Суханов. Потом И.Г. Харитоненко было основано реальное училище в 1874 г., мужская и женская гимназии и духовное училище. От временного упадка город тогда уже совершенно оправился, начал снова развиваться и богатеть. Наконец в 1899 году, следуя просвещенному завету отца, Павел Иванович Харитоненко возбудил ходатайство об учреждении в г. Сумах кадетского корпуса, предлагая для этого капитал в 500 т. рублей и земельный участок, называемый «Стенкой» для возведения зданий с тем, чтобы в интересах корпуса было отделено 75 своекоштных вакансий, из них 50 - для сыновей купцов и почетных граждан и 25 - для детей дворян Харьковской губ. Государю Императору в 14 день августа 1899 г. благоугодно было изъявить свое согласие на такое предложение, а 28 декабря того года соизволил утвердить положение Военного Совета об учреждении Сумского кадетского корпуса на 500 интернов»(Кадеть. - 1906. - №5).

Як зазначає Б. Черняков, у військових училищах тогочасної Росії видавалося чотирнадцять журналів, тому цілком природно, що при певній корпоративній замкнутості вони підтримували між собою зв'язок, обмінювалися інформацією, яка мала відображатися на сторінках журналу «Кадеть». Так знаходимо посилення, відгуки, дайджести на такі журнали: «Компас» Морського корпусу, «Кадетский Досуг» Пажеського корпусу, що видавався за участю педагогічного персоналу три рази на місяць під редакцією кадета Г. Терне, «Кадетский Досуг» Симбірського корпусу, «Кадетское Слово», що видавалося також за участю педагогічного колективу щомісячно 2,5 друкованого аркуша у Миколаївському корпусі, а також журнал Орловського кадетського корпусу.

Так у 4-ому номері журналу від 1-го грудня 1906 року поданий підготовлений на професійному рівні матеріал, присвячений аналізу публікацій названих вище журналів. Слід зазначити розмаїття тем, які подавалися на сторінках кадетських журналів. Тут детально передані і зміст оповідання С. Новікова «Майская ночь» з аналізом використаних автором мовних зворотів, і стаття Мезенцева «Ибсен и его драмы». Редактор О. Дьяченко зазначає: «Хорошее впечатление произвели на меня статьи: «Ибсен и его драмы» Мезенцева. Биография составлена весьма умелой рукой, видно, что автор немало потрудился над ней и с любовью отнесся к труду. Тоже самое можно сказать и о «Цели жизни» С. Долинского. Автор хочет в «популярной и доступной для всех форме изложить взгляды и учения лучших мыслителей...» (Кадеть.- 1906.- №4).

П'ятий номер за 15 грудня 1906 року знайомить сумських кадетів з журналом «Компас» Морського корпусу, розповідає про специфіку навчання. Зазначається, що це видання містить науковий розділ, який висвітлює основні засади морської справи, наводить географічні описи країн тощо.

Зі сторінок журналу звучить думка про більш тісну координацію дій між редколегіями журналів військових навчальних закладів. «Обмен журналами – это первый шаг к объединению, которое необходимо для нас - будущих членов офицерской семьи.– И продолжают.– Тогда будет легче изгнать силу кулака там, где она существует, тогда будет нам на сравнительно нелегком пути издания журналов. Пусть первое время нас будут преследовать неудачи, но не будем смущаться, не будем падать духом, пусть мы и не увидим результатов деятельности наших кадетских

журналов. Пусть. Нас должно утешать, что мы ведем наших товарищей «к разумному, доброму, вечному». В единении – сила, вот тот лозунг, под которым должна объединиться лучшая часть кадетского общества,»- читаємо в п'ятому номері журналу за 1906 рік. Це свідчить про серйозність намірів, відповідальність, намагання працювати на перспективу.

Посилюється суспільно-громадська та морально-етична спрямованість публікацій. Шостий номер журналу за 15 січня 1907-го року відкрився редакторською статтею «Обломовщина» XX столетия». «Жизнь все совершенствуется; ученые совершают поразительные открытия, появляются все новые и новые провозгласители « любви и правды чистого ученья», все больше и больше «усовершенствованный мир» прислушивается к различным утопиям, а человек, человек изменился мало. Отделился от образа и подобия Божия очень сильно. ... в ней процветает страсть к наживе; его воспаленному взору везде чудятся материальные выгоды». Підсумовуючи, О. Дьяченко пише: «Да, только обломовщиной – этим несчастьем русского человека, можно объяснить то безучастие, с которым отнеслись к предложенной нами теме, принадлежащей к самым животрепещущим вопросам нашей жизни. Господа, докажите, что вы не потомки Обломова».

Журнал акцентував увагу і на окремих наукових питаннях. Про це свідчить, зокрема, невелика замітка про недільні лекції з математики І.А. Котрохова, що мали великий успіх серед кадетів. Промовиста фраза завершує замітку: «Никакая книга не может дать столько сведений из высшей математики в такой легкой, интересной и общедоступной форме. И кадеты, кажется, оценили это, так как каждый праздник, когда бывают лекции, собирается значительное число их» (Кадеть.- 1906.- №5).

Переглядаючи сторінки журналу сторічної давності, переконаєшся, що до кадетів доходила інформація про культурне життя не тільки Російської імперії, а й України. Треба зауважити, що події культурно-мистецького життя не просто повідомлялись, а й супроводжувались стислими коментарями. Знаходимо серед публікацій і вітання з нагоди ювілейних дат («К 25-летию «Родника», відомого на той час журналу для юних читачів) і некролог про смерть визначного вченого Олександра Миколайовича Веселовського.

Постійною рубрикою журналу, в усіх п'яти аналізованих номерах, була «Смесь», де як у калейдоскопі подавалися цікаві, інколи курйозні, факти, забавки з різних сфер життя. Передамо декілька таких замальовок. Наприклад, незвичайна дуель між капітаном Філіпсом і поручиком Шефердом. Замість пістолета чи шпаги ними була вибрана отруйна змія в темній кімнаті, до якої дуелянти ввійшли з протилежних боків і перебували в ній 10 хвилин. Для поручика все закінчилось фатально (Кадеть.- 1907. -№6). У п'ятому номері за 1906 рік читаємо про популярність Л.Толстого в світі – 3800000 примірників його творів на 45-48 наріччях, в цьому ж номері - про першу повітряну кулю, виготовлену професором Робертсоном 8 липня 1804 р. У наступному номері - про населення Російської імперії, яке на 1 січня 1906 р. складало 149,5 млн душ обох статей, із них 102 млн росіян; про сонячне затемнення 1 січня 1906 року. Уся ця суміш різноманітних фактів мала не лише розважальний характер, а й виконувала просвітницькі функції.

Окреме і чи не найважливіше місце в журналі відводилося творчим прозам кадетів: прозовим і поетичним, які торкалися різної тематики і характеризувалися жанровим розмаїттям, що, звичайно, відповідало специфіці журналу. Повість кадета шостого класу під псевдонімом Кот Мурлика «Тайна старого дома» показувала згубну пристрасть молодих людей того часу до гри в карти на гроші. (Кадеть.- 1906.- №4). Цілий ряд опублікованих творів був присвячений красі природи, силі її проявів. Це

і «Буря на Иртыше», автор - кадет шостого класу, «Дарниця» кадета четвертого класу Дорошкевича, оповідання «На березі моря» кадета п'ятого класу, який підписався однією літерою В; «Днепр» кадета п'ятого класу під псевдонімом НЕМО у 5-ому номері журналу за 1906 рік. Це і сюжетні твори, серед яких оповідання «Бой у деревні Палево. Воспоминання очевидця-разведчика», автор - кадет п'ятого класу Мельников, етюд «Писатель» вже згаданого дописувача під псевдонімом Кота Мурлики.

Слід зазначити, що у 1909 році журнал дещо змінює тематичне спрямування. Перевага віддається творчим доробкам кадетів, які групувалися у п'ять розділів: 1 Стихотворения. 2 Беллетристика. 3 Научно-описательный. 4 Кадетской жизни. 5 Часы досуга» (Кадетъ.- 1909.- №3), тому кількість друкованих творів кадетів стає більшою в порівнянні з першим роком видання, але зміст номерів не витримувався. Переважали прозові твори кадетів – «На праздник», «Смерть ребенка», «На охоту», «В Крыму», «Летучий Голландец» та ін. Поетичні проби кадетів були нечисельними, в основному це вірші кадета сьомого класу під псевдонімом М.Р.

Популярною серед кадетів була і рубрика «В часы досуга», де друкувалися різноманітні математичні, геометричні, тригонометричні задачі, мовні шаради, загадки. Деякі задачі передруковувалися з журналу «Научное обозрение». У кожному наступному номері називалися ті кадати, хто дав правильні відповіді. І не тільки Сумського кадetskого корпусу, а й інших військових навчальних закладів.

Висвітливши тематичний аспект у аналізованих номерах журналу «Кадетъ» Сумського кадetskого корпусу, можна зробити висновок, що як учнівське видання журнал повністю відповідав своєму призначенню: дати вихід на широкий загал літературній творчості кадетів і юнкерів. Водночас цим його роль і значення не обмежувалися. Безумовно, що через журнал здійснювалася політика Військового міністерства Росії, реалізовувалися корпоративні завдання.

Журнал «Кадетъ»- помітне явище у житті сумських кадетів, оскільки виконував освітню, просвітницьку функцію, формував естетичні, літературні смаки майбутніх офіцерів, вчив культури читання і спілкування.

Сто років, які минули з дня виходу першого номера журналу «Кадетъ», свідчать про те, що періодичне видання було помітним явищем у житті провінційного військового закладу першого десятиліття ХХ століття і мало продовження в 1922 році у новій якості, як журнал «Курсант».

SUMMARY

This article says about history of Ukrainian journalism, about functions pupils editions in Sumy, in particular. It tells about role and meaning of the magazine, that was published in Sumy cadets corpus and called «Кадетъ» in social life and in becoming future soldiers.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

- 1 Животко А. Історія української преси /Упоряд., авт. іст.-біогр. нарисів та приміт. М.С. Тимошик.- К.: Наша культура і наука, 1999.- 368 с.
- 2 Єфремов С. О. Історія українського письменства.- К.: Феміна, 1995.- 688с.
- 3 Історія української літератури кінця ХІХ початку ХХ ст./ За ред. Н.Й.Жук, В.М. Лесина.- 3-те вид., доп. й переробл.- К.: Вища школа, 1989.-С. 43.
- 4 Історія української літератури.-Т.5.- К.: Наукова думка, 1968.-С. 70-74.
- 5 Історія української літератури. ХХ століття: У 2 кн.- Кн.1.: 1910-1930-ті роки: Навч. посібн./ За ред. В.Г. Дончика.- К.: Либідь, 1993.-С. 72-74.
- 6 Михайлин І.Л. Історія української журналістики ХІХ століття: Підручник.- Вид. друге, доповн. і поліпш.- К.: Центр навчальної літератури, 2003.- 720с.
- 7 Тимошик М.С. Історія видавничої справи: Підруч.- К.: Наша культура і наука, 2003.- 496с.

- 8 Українські літературні альманахи і збірники XIX початку XX ст./ Упоряд. І.З.Бойко. – К.: Наукова думка, 1967.- 372 с.
- 9 Українські часописи Львова 1848- 1939. Історико-бібліографічні дослідження.- Т.2. - 1901-1919 рр./ Упоряд. М.М. Романюк, М.В.Галушко.- Л.: Світ, 2002.- С. 121, 156, 299.
- 10 Черняков Б.І. Особливості становлення журнальної періодики учнівської молоді в Російській імперії: типологічний аспект // Наукові записки інституту журналістики.- Т. 15.- 2004.-С. 111- 117.

Надійшла до редакції 2 червня 2006 р.

НАЦІОНАЛЬНІ ЗАСАДИ ЯК ПЕРЕДУМОВА ТВОРЧОСТІ МИКОЛИ ДАНЬКА

В.О. Садівничий

У статті розглядається вплив соціального середовища та рідного ґрунту на становлення митця, формування ідеалів та світогляду, що входять до поняття «національні засади творчості».

Розглядаючи становлення і розвиток ідейно-культурних парадигм українських мислителів, зокрема літераторів, дослідники XIX століття (М. Максимович, М. Петров, М. Дашкевич) у своїх працях з історії та теорії літератури показували, що митці, хоч і представляють культуру самодостатню, все ж перебувають під впливом російських культурологічних (літературних, мистецьких, театральних чи ін.) процесів. Від цих схем наприкінці 20-х рр. XX ст. у своїх публіцистичних і наукових працях прагнули відійти М. Зеров та А. Шамрай, розглядаючи історію української писемності в русі, як внутрішньо-суперечливий процес, враховуючи вплив на літераторів соціально-економічних, політичних та культурологічних факторів свого народу.

Фактично всі радянські дослідники, звинувативши М. Зерова та А. Шамрая у прорахунках, наполегливо проводили ідею про формування українських літераторів виключно під впливом «великої російської культури». Про національну своєрідність світогляду українців говорилося лише з позицій марксистсько-ленінської теорії класової боротьби, що, фактично, зводило нанівець саму поставленню проблеми, адже стародавні шари народного світогляду, які знайшли свій вияв у міфології, повір'ях та демонології, оголошувалися консервативними, забобонними, отже, і не вартими уваги. Замовчувалися питання про українську народну психологію, філософію і т.д.; українські літератори розглядалися і трактувалися лише як здібні наслідувачі чужих зразків, нездатні до власного концептуально охоплюючого бачення людей і мистецтва.

Зі становленням власне українського журналістико- та літературознавства (після 1991 року) ситуація фактично не змінилася: характеризуючи праці українських літераторів (поетів, прозаїків, публіцистів), дослідники почали вдаватися до різноманітних ходів, аби «підшити» кілька рядків чи бодай слів до, наприклад, творів Т. Еліота, В. Гюго, А. Рембо, М. Пруста чи когось іншого. Тобто, відійшовши від пропаганди впливу «великої російської культури» на українських митців, почали активно вишукувати вплив на їхнє становлення європейської та загальносвітової культур.

І тільки останнім часом з'являються спроби показати й доказати вплив на формування митця (письменника, журналіста, живописця, гончара, вишивальника) саме рідного ґрунту. Більше загострюють на цьому увагу мистецтвознавці та філософи. Вони ж і наголошують, що «першість і сила емоційно-почуттєвого життя вказує на зменшення ролі